

Vereniging Jaarrekeningenrecht

Bundel 2008/2009

Redactie:

Prof. dr. mr. P.M. van der Zwaaghe BA

Mr. drs. C.M. Harmsen

Mr. A.C. van Campen

Mr. dr. R.F.E. Leijtenhals BA

Mr. H.S. van Ginkelum

Mr. C.J.A. van Gelfen

7 Uitgerekend recht

Mr. dr. A.P.K. Luttkhuis RA*

1 Inleiding

In de eerste bundel van de Vereniging Jaarrekeningenrecht behoort een bijdrage over de twee vakgebieden die de Vereniging bij elkaar wil brengen. Door de verjuridisering van het economische verkeer en de maatschappij is het recht een groeiend onderdeel van de beroepsuitoefening van de accountant. De accountant krijgt meer te maken met complexe wet- en regelgeving zoals de Wet toezicht financiële verslaggeving (Wtfv), Wet op het financieel toezicht (Wft) en Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta) en Corporate Governance regelgeving.¹ Verder is er nog tal van nieuwe wet- en regelgeving op komst, bijvoorbeeld de Aanbeveling van de Europese Commissie van 6 juni 2008 inzake de wettelijke aansprakelijkheid van accountants en accountantskantoren, het Voorontwerp insolventiewet en het Wetsvoorstel vereenvoudiging en flexibilisering BV-recht. Deze ontwikkeling vraagt mijn inziens niet alleen om het belichten van de problematiek vanuit de rechtsdiscipline. Het vraagt om een daadwerkelijke integratie van recht en accountancy. Het maakt het van belang dat (wetgevings-) juristen, rechters of deskundigen die wetten vervaardigen, adviseren en recht spreken over het gebied waar recht en accountancy samenkomen, kennis hebben van beide disciplines. Dit is niet alleen van belang voor juristen, dit geldt ook voor de accountants. Voor hen speelt ook dat zij naast kennis van de traditionele vakgebieden dienen te beschikken over kennis van het recht. De vraag rijst zelfs of zonder deze multidisciplinaire benadering rechtvaardige en effectieve wetgeving en rechtspraak mogelijk is (par. 2). Deze bijdrage besluit met een slotwoord (par. 3).

---

* Mr. dr. Karin Luttkhuis RA is advocaat te Amsterdam en onderzoeker aan de Universiteit van Tilburg. Onderzoek, artikelen en boeken zijn beschikbaar als pdf op www.advocatie.nl.

1. Zie onder andere Code Tabaksblat.

2 Samenloop Recht en Accountancy

Het zijn doorgaans juristen die rechtspreken en wetsvoorstellen concipiëren rond thema's als toezicht, aansprakelijkheids- en ondernemingsrecht. Zij beschikken niet altijd over voldoende kennis van bedrijfseconomie en accountancy. Hierdoor kan het voorkomen dat economische en maatschappelijke vraagstukken op een onjuiste wijze worden vertaald in een juridisch systeem. Dit kan leiden tot onrechtvaardige rechtspraak of ineffectieve wetgeving. Ter illustratie geef ik een tweetal voorbeelden op het gebied van het ondernemingsrecht.

2.1 *Het insolventiemoment is onbekend*

Zowel in het geldende ondernemingsrecht als in het Voorontwerp insolventiewet² en het Wetsvoorstel vereenvoudiging en flexibilisering BV-recht wordt aan het insolvent zijn van een bedrijf vergaande rechtsgevolgen gekoppeld.³ Terwijl er op dit moment geen expliciete financieel-economische criteria bestaan die het moment van insolventie bepalen. Zelfs voor het uitspreken van het faillissement zijn geen financieel-economische criteria ontwikkeld om te bepalen wanneer iemand in staat van insolventie verkeerd. In de huidige faillissementsprocedure geldt als criterium dat summierlijk dient te blijken dat de schuldenaar heeft opgehouden te betalen.⁴ Deze toestand kan voortvloeien uit het feit dat de schuldenaar meerdere schuldeisers onbetaald laat. In het Voorontwerp heeft de Commissie zich niet gewaagd aan financieel-economische criteria voor het bepalen van het moment van insolventie. Het probleem voor de accountant is dat hij niet goed uit de voeten kan met de ongezuiverde faillissementsverklaring. Zo ontstaat een waarderingsparadox. De accountant moet kiezen of hij een ongezonde onderneming tegen de liquidatiewaarde of continuïteitswaarde waardeert. Als de accountant in zijn verklaring ervan uitgaat dat de continuïteit van de onderneming gewaarborgd is en kort daarop wordt een faillissementsverklaring uitgesproken, dreigt er aansprakelijkheid. Andersom is het ook niet goed. Waardeert de accountant tegen liquidatiewaarde, dan wil niemand meer zaken doen met de onderneming. Het gevolg is dat accountants terughoudend zijn als een scherpe diagnose juist nodig is. Een bijkomend probleem voor de financieel deskundige ontstaat als het Wetsvoorstel vereenvoudiging en flexibilisering BV-recht⁵ in zijn huidige vorm wordt overgenomen. In artikel 216 van dit wetsvoorstel worden

---

2. Zie o.a. art. 2.2.1 en 8.1 e.v. Voorontwerp. Zie over insolventie ook L.J. van Eeghen, *Het scheurmergebied voor faillissement* (diss. Tilburg), Boom Juridische Uitgevers 2006.

3. Zie Wetsvoorstel 31 058, art. 2:216 BW.

4. Art. 6 lid 3 Fw.

5. Wetsvoorstel 31 058.

bestuurders aansprakelijk gesteld indien zij overgaan tot instemming met een besluit tot bestemming van de winst ten behoeve van uitkering, terwijl zij wisten of redelijkerwijs behoorden te voorzien dat de vennootschap door de uitkering niet zou kunnen blijven voortgaan met het betalen van haar opeisbare schulden. Voordat het bestuur de vereiste instemming geeft tot uitkering zal het bestuur zich met een financieel deskundige beraden over de mogelijkheid tot uitkering.⁶ In het wetsvoorstel worden geen financieel-economische criteria gegeven waaraan kan worden getoetst of een bedrijf insolvent is. Dit brengt wederom de accountant in het voornoemde spanningsveld.

Naast dit alles rijst de vraag of, zoals nu het geval is, in de rechtspraak alleen juristen dienen te oordelen over het insolventiemoment. Enkele uitzonderingen daargelaten, zijn er tot op dit moment geen financieel deskundigen benoemd tot rechter in insolventie- en ondernemingsrechtzaken. Toch kunnen zij vanuit hun professie bij uitstek beoordelen of aan financieel-economische criteria is voldaan. Financieel deskundigen hebben een inhoudelijk complexer oordeel over de levensvatbaarheid van een onderneming dan zoals het nu tot uitdrukking komt in het Voorontwerp insolventiewet. Niettemin bestaat de rechtbank die oordeelt over de faillietverklaring nu doorgaans uit juristen. In dit verband is vermeldenswaardig dat de Raad voor Rechtspraak niet uitsluit dat in de toekomst deskundigen wel een plaats krijgen in rechterlijke colleges.⁷ In het boek *'Corporate Recovery, de weg naar effectief insolventierecht'* opper ik het invoeren van de stille rechter-commissaris.⁸ Deze kan optreden als toezichthouder op de informele voorfase en kan vaststellen of er sprake is van insolventie. Zo'n stille rechter-commissaris zou dan een jurist kunnen zijn met financiële deskundigheid, of een financiële deskundige met juridische kennis.

2.2 *Het redden van bedrijven is een economisch en juridisch proces*

Op 1 november 2007 heeft de Staatscommissie insolventierecht o.l.v. prof. mr. S.C.J.J. Kortmann het Voorontwerp insolventiewet ingediend bij Minister Hirsch Ballin. Dit voorstel kenmerkt zich door een omvangrijke formalisering van de zogenaamde informele reorganisatie.⁹ De Commissie introduceert hierin een zogenaamde 'stille bewindvoerder'. Het lijkt erop dat hierdoor in de informele fase een regeling wordt ingevoerd met daarin elementen van de

6. Tweede Kamer, 2006-2007, Wetsvoorstel 31 058, nr. 3, p. 72.

7. Dit heeft mr. E. van den Emster gezegd in een interview in het Januari nummer van het vakblad Mr.

8. A.P.K. Luttikhuis, *Corporate recovery, de weg naar effectief insolventierecht*, 2007, hoofdstuk 7 en p.154 e.v.

9. Zie Deel 2. Bijzonder deel: titel 7 (p. 55 e.v. (iw)) van het Voorontwerp insolventiewet van de Commissie insolventierecht, 2007.

regeling voor de bewindvoerder en de curator in de surseance van betaling c.q. het faillissement. Terwijl juist uit recent onderzoek blijkt dat de faillissementsprocedure slecht functioneert.¹⁰ De Commissie verjuridiseert de informele fase zonder kennis, berekening noch beredenering van de economische effecten ervan. Het gevaar bestaat dat deze introductie de werking van de informele reorganisatie ernstig aantast. In de volgende paragrafen licht ik dit toe.

2.2.1 Drie manieren om financiële problemen op te lossen

Een onderneming in financiële moeilijkheden kan haar problemen op drie manieren oplossen: door middel van een informele reorganisatie, een surseance van betaling of een faillissementsprocedure.¹¹

Over de surseance van betaling was bekend dat dit fenomeen in aantal zeer beperkt is en dat een surseance van betaling veelvuldig eindigt in een faillissement.¹² Ik laat dit verder buiten beschouwing. In een informele reorganisatie probeert een bedrijf om buiten de kaders van de formele procedures om met zijn schuldeisers overeenstemming te bereiken. Mogelijkheden zijn een herstructurering of verkoop van de activa, een herstructurering van de passiva of combinaties van beide. In Nederland is het vooral de bank die als (vreemd) vermogen verschaffer op de voorgrond treedt in de informele reorganisatie. De rest van de schuldeisers van het bedrijf bestaat grotendeels uit handelsrelaties en uiteraard de Belastingdienst. Voorts speelt in Nederland het fenomeen van de huisbank, de bank streeft naar een monopoliepositie binnen een onderneming, in die zin dat de bank dan alle kredietlijnen en – faciliteiten voor zijn rekening neemt, met uitsluiting van andere banken.¹³ De huisbank heeft ter afdekking van het risico van de uitstaande lening goederenrechtelijke zekerheidsrechten op een groot deel van de activa van de onderneming gevestigd. Door dit alles heeft de bank veel macht bij het zoeken naar een oplossing in geval een bedrijf in financiële problemen geraakt. In de praktijk kiest de bank in samenspraak met het bedrijf er veelvuldig voor om eerst zonder

---

10. Vanaf 2003 heb ik een grootschalig empirisch onderzoek verricht in samenwerking met het Centraal Bureau van de Statistiek naar alle beëindigde faillissementen van bedrijven in 2004. Dit is gepubliceerd in o.a. A.P.K. Lutikhuis i.s.m. CBS, *Insolventierecht in cijfers en modellen: werkgelegenheid en toezicht*, Boom Juridische Uitgevers 2006, A.P.K. Lutikhuis, R.M. Timmermans, *Insolventierecht in cijfers en modellen: schuldeisersbenadeling en conclusies*, Boom Juridische Uitgevers 2007, A.P.K. Lutikhuis, *Corporate recovery, de weg naar effectief insolventierecht*, 2007 en A.P.K. Lutikhuis, 'De slagkracht van de informele reorganisatie', *Tvl* 2008, 3.

11. Strikt genomen kan door natuurlijke personen die een onderneming drijven ook nog gebruik worden gemaakt van de schuldsaneringsregeling natuurlijke personen zoals geregeld in titel III van de Faillissementswet.

12. Zie tabel 2.3. op p. 36 van A.M. van Amsterdam, *Insolventie in economisch perspectief* (diss. A'dam (VU), Den Haag 2004).

13. Zie Van Amsterdam 2004, p. 195 en de aldaar genoemde voetnoten.

gebruikmaking van de faillissementsprocedure of de surseance de insolvente onderneming te begeleiden bij het saneren en het reorganiseren. Formeel is het uiteraard het bestuur van het insolvente bedrijf die dergelijke beslissingen neemt, maar als een bedrijf in zwaar weer verkeert, neemt het deze beslissing onder invloed van de huisbank.

2.2.2 *Faillissementsprocedure niet effectief*

Voordat ik in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek het onderzoek had verricht,¹⁴ was er weinig bekend over de omvang van het maatschappelijke belang van de faillissementsprocedure en in hoeverre de faillissementsprocedure de aan haar gestelde doelen bereikt. Uit het onderzoek blijkt dat het maatschappelijke belang kleiner is dan men veronderstelde en dat de faillissementsprocedure nagenoeg niet haar doelen bereikt. Uit ons onderzoek is gebleken dat de effectiviteit en het maatschappelijke belang van de faillissementsprocedure zwaar is overschat en dat van de informele reorganisatie is onderschat. De bedrijfsomvang van de bij de faillissementsprocedure betrokken bedrijven is klein. In driekwart van de gefailleerde bedrijven is er sprake van een negatieve boedel. Dit houdt in dat de schuldeisers van voor datum faillissement geen enkele uitkering krijgen. De recovery rates van de diverse schuldeisers zijn laag. Er zijn weinig werknemers (in totaal: 19.253) in dienst bij de gefailleerde bedrijven ten tijde van de faillietverklaring. Verder toont het onderzoek aan dat er maar in zeer weinig gevallen sprake is van een doorstart (6,3 procent). Dit staat in contrast met de onderzoeksresultaten uit eerdere onderzoeken.¹⁵ Hieruit blijkt dat er in 63 procent tot 66 procent¹⁶ van de gefailleerde bedrijven sprake is van een doorstart. Het verschil wordt grotendeels veroorzaakt doordat deze onderzoeken deelonderzoeken zijn. Voorts bleek dat er minder schuldeisersbenadeling aanwezig was in faillissementen dan verondersteld en dat de maatregelen die de curator nam om deze te bestrijden slechts in weinig gevallen tot opbrengsten voor de schuldeisers resulteerden. Zo leidde een genomen maatregel door een curator niet tot een financiële bate voor de concurrente schuldeisers in 82 procent (natuurlijke personen) en 88 procent (rechtspersonen) van de faillissementen van bedrijven waarin de curator een maatregel had genomen.¹⁷

---

14. Zie noot 3.

15. Zie A.P.K. Lutikhuis 2006, t.a.p., hoofdstuk 1 en 2.

16. Zie O. Couwenberg, S.C.J.J. Kortmann, N.E.D. Faber, *De efficiëntie van de Faillissementswet*, Onderzoekscentrum Onderneming & Recht, april 2001, p. 51 en R. Knegt, *Faillissementen en selectief ontslag: een onderzoek naar 'oneigenlijk gebruik' van de Faillissementswet*, Amsterdam HSI 1996, p. 19.

17. Zie A.P.K. Lutikhuis 2007, hoofdstuk 4.

2.2.3 *Belang van informele reorganisatie groot*

Verder blijkt dat juist in de fase voor het faillissement, in de informele reorganisatie, behoud van onderneming en werkgelegenheid en maximalisatie van de opbrengst voor de schuldeisers relatief het meest worden bereikt. Uit het onderzoek van Van Amsterdam blijkt dat 48 procent tot 61 procent van de informele reorganisaties succesvol is voor de werknemers, schuldeisers en de schuldenaar en dat het in 72 procent tot 81 procent succesvol is voor de huisbanken.¹⁸ De omvang van de informele reorganisatie is ook groter dan de faillissementsprocedure. In 2002-2003 hebben gemiddeld naar schatting 24.500 informele reorganisaties¹⁹ per jaar plaatsgevonden. De informele reorganisatie blijkt een economisch kemproces.²⁰ Terwijl de doctrine en politiek zich hoofdzakelijk richtten op toezicht in het faillissement,²¹ was de vraag naar toezicht in de informele reorganisatie het meest pregnant.²² De faillissementsprocedure kende al een uitgewerkt systeem van corporate governance: de rechter-commissaris is de onafhankelijke toezichthouder en de curator de beheerder van de boedel. In de informele reorganisatie is er momenteel geen corporate governance systeem voor een insolvente onderneming. Het proces speelt zich af in stilte onder leiding van de huisbank. De individuele belangen van de huisbank lopen niet altijd parallel met de collectieve belangen van de schuldenaar, schuldeisers en werknemers.²³ Dit getuigt ook de grote verschillen in de genoemde succesratio's tussen de banken en de schuldeisers, werknemers en de schuldenaar.

2.2.4 *Verjuridisering van de informele reorganisatie*

Sinds 2006 betreft de Commissie ook de informele reorganisatie en het toezicht hierop in haar adviezen aan de Minister van Justitie. In het Voorontwerp insolventiewet introduceert de Commissie een zogenaamde 'stille bewindvoerder' in de informele reorganisatie. De Commissie, die op één lid na geheel uit juristen uit de wetenschap, advocatuur, rechterlijke macht of het bankwezen, bestaat, breidt zo haar werkkterrein uit met deze maatschappelijk en economisch belangrijke fase. Het Voorontwerp zwijgt echter over de economische effecten van het introduceren van een stille bewindvoerder op de werking van de informele reorganisatie. Ze worden niet berekend noch bere-

---

18. Zie Van Amsterdam 2004, p. 229 e.v.

19. De omvang van de informele reorganisaties is nog niet bekend. Dit is gebaseerd op een schatting van J.A.A. Adriaanse in J.A.A. Adriaanse e.a., *Informele reorganisatie in het perspectief van surséance van betaling, WSNP en faillissement*, Den Haag 2004, p.11.

20. Zie A.P.K. Lutikhuis 2006, hoofdstuk 4.

21. Zie de literatuur vermeld onder de noten 3 en 5, 6 en 7 in hoofdstuk 5 van A.P.K. Lutikhuis 2007.

22. Zie A.P.K. Lutikhuis 2006, hoofdstuk 4.

23. Zie A.P.K. Lutikhuis 2007, hoofdstuk 7.

deneerd. Ter illustratie enkele voorbeelden van de verjuridisering van de voorfase.

Geen verantwoording en controle

De stille bewindvoerder heeft adviserende en controlerende taken. Daarnaast zal aan de stille bewindvoerder een beloning worden toegekend. De beloning komt ten laste van het vermogen van de schuldenaar en vormt een boedelvordering. De vordering zal dus met voorrang worden voldaan boven de vordering van de andere schuldeisers.²⁴ Gelet op dit alles zou men verwachten dat er een regeling is opgenomen over toezicht op de bewindvoerder. Dit is niet het geval. Art. 7.2.4 Voorontwerp heet 'verantwoording'. Dit artikel biedt niet de gewenste transparantie: 'De stille bewindvoerder doet *desgevraagd* (cursivering door KL) van zijn werkzaamheden verslag aan de rechtbank. De rechter kan ten alle tijde verschijning van de stille bewindvoerder in persoon gelasten. Deze is verplicht alle door de rechter gewenste inlichtingen te verschaffen.' Volgens de toelichting is er niet in alle gevallen een verantwoording van de stille bewindvoerder noodzakelijk. Verder is er geen (voortgangs)controle op het werk van de stille bewindvoerder. Hij hoeft alleen verantwoording af te leggen indien de rechtbank hem dit verzoekt. Bovenal geeft de bepaling van art. 2.2.6a van het Voorontwerp hem een vrijbrief om lang 'door te modderen' ten koste van de schuldeisers, werknemers en de schuldenaar. Deze bepaling regelt dat indien de schuldenaar een akkoord heeft aangeboden, de rechtbank een verzoekschrift tot insolventieverklaring kan schorsen, totdat vaststaat of het aangeboden akkoord tot stand komt.

Onduidelijkheden over persoon

Het Voorontwerp introduceert weliswaar een stille bewindvoerder, maar over de persoon van de stille bewindvoerder laat het Voorontwerp zich niet uit. In de toelichting maakt de Commissie een onderscheid tussen bewindvoerders van natuurlijke personen en van rechtspersonen. Bewindvoering van natuurlijke personen dient volgens de Commissie alleen te geschieden door personen die de instemming hebben van de Raad voor Rechtsbijstand. Bewindvoerders van rechtspersonen kunnen volgens de Commissie zijn: advocaten, accountants, huisbankiers en anderen.²⁵ Het onderscheid dat de Commissie maakt tussen natuurlijke personen en rechtspersonen vind ik ongegrond. Ook natuurlijke personen die een bedrijf voeren kunnen beter gebaat zijn met de door de Commissie genoemde bewindvoerders voor rechtspersonen dan

---

24. Zie art. 7.2.7 en p. 170 (t) Voorontwerp.

25. Zie p. 166 (t) Voorontwerp.

die voor natuurlijke personen.²⁶ De stille bewindvoering is immers gericht op het 'vermijden van insolventie'.²⁷

Taken en bevoegdheden overgelaten aan nieuw orgaan

Verder worden ook slechts de taken en bevoegdheden van de stille bewindvoerder summier geregeld. De invulling daarvan wordt grotendeels overgelaten aan een nieuw in te stellen orgaan: de Insolventieraad. Er heerst veel onduidelijkheid over deze opvolger van de Commissie. In de toelichting staat over de Insolventieraad²⁸ dat deze 'onafhankelijk' is. Voorts is genoemd dat: 'het ligt voor de hand personen uit de kringen van Insolad, de Raad voor de Rechtsbijstand, Recofa, de Nederlandse Vereniging van Banken en de Ontvanger naast een of meer onafhankelijke leden in de Insolventieraad zitting te laten nemen'.²⁹ Verbazingwekkend is dat voor zo'n belangrijk orgaan niet het MKB als direct belanghebbende of vertegenwoordigers van financiële deskundigen worden genoemd. Indien we bijvoorbeeld de rol van de accountant in buitenlandse insolventierechtstelsels bezien dan valt op dat dit werkkterrein in het buitenland reeds door accountants wordt ingenomen. De Hong Kong Institute of CPAs heeft zelfs recent een speciale insolventiefaculteit opgericht om de nodige aandacht te kunnen geven aan dit vakgebied.

2.2.5 Wetgevingscommissie formaliseert informele reorganisatie zonder oog voor economische effecten

Indien de wetgever probeert om een vorm van toezicht te incorporeren in de informele reorganisatie is het allereerst van belang dat er een grondige beschrijving en analyse plaatsvindt van de informele fase en de hierin voorkomende problemen. Het vereist de benadering van de informele fase als een collectief bedrijfseconomisch en juridisch proces. In dit proces hebben diverse met elkaar strijdige belanghebbenden diverse met elkaar strijdige belangen en eigen wapens om dit proces in hun eigen belang te beïnvloeden dan wel vroegtijdig te beëindigen. Zo heeft bijvoorbeeld de huisbank feitelijk de leiding over dit collectieve proces. De Belastingdienst heeft door de meldingsplicht en zijn bevoegdheid bestuurders en rechtspersonen aansprakelijk te stellen voor belastingschulden van een rechtspersoon en vanwege zijn fiscale voorrecht en bodem(voor)recht een sterke machtspositie.³⁰ Het is van belang dat eerst in kaart wordt gebracht hoe effectief en rechtvaardig deze procedure is ten opzichte van de diverse belangen en daarna pas of en zo ja,

---

26. Zie A.P.K. Luttkhuis, 'De slagkracht van de informele reorganisatie', *Tvl* 2008, 3, p.153.

27. p. 165 (t) Voorontwerp.

28. P. 15(t) en 27(t) Voorontwerp.

29. Nr. 17b, p. 15 Voorontwerp.

30. Zie A.P.K. Luttkhuis 2006, hoofdstuk 4.

welke verbeteringen er in deze informele fase kunnen worden aangebracht. Naar aanleiding van de uitkomsten van het nadere onderzoek dienen er politieke keuzes gemaakt te worden: dient er al dan niet onafhankelijk toezicht te komen op de informele reorganisatie? Moeten de pand- en hypotheekhouders in dit collectieve proces dezelfde executierechten behouden? Dient elke schuldeiser op elk moment het faillissement van de schuldenaar te mogen blijven aanvragen?³¹ Nadat deze keuzes zijn gemaakt, kan er vervolgens een keuze worden gemaakt voor de hier in te voeren checks en balances om ervoor te zorgen dat rekening wordt gehouden met het collectieve belang en de diverse soorten individuele belangen.

Kortom, het incorporeren van toezicht in de informele reorganisatie vergt een grondige bedrijfseconomische en juridische analyse van het proces van de informele reorganisatie en de hierin voorkomende problemen. Het louter 'verjureren' van een economisch proces kan leiden tot het aandragen van oplossingen voor niet-bestaande problemen. Het kan vergaande negatieve effecten hebben op de werking van de huidige informele reorganisatie.

3 Slotwoord

De Vereniging Jaarrekeningenrecht vormt een stap in de richting van het overbruggen van de kloof tussen de traditioneel gescheiden gebieden recht en accountancy. Het is aan de jurist om zich een financieel denkraam eigen te maken en vice versa. Het ligt op de weg van de beroepsorganisaties om dit te ondersteunen. Zo zal door meer recht in de opleiding tot accountant en door middel van onderzoek en beroepsontwikkeling naar de overlap tussen de twee vakgebieden, het recht in de beroepsuitoefening komen en kennis van de beroepsuitoefening in het recht.

---

31. Zie A.P.K. Lutikhuis 2006, hoofdstuk 4.

